

TÁRSADALMI PROBLÉMÁK ÉS KEZELÉSÜK

Jegyzet a „Kistérségi mentorképzés” c.
kurzus hallgatói számára

Dr. Szabó-Tóth Kinga

Miskolc, 2014. március

Tartalom

Bevezetés	3
Tanterv és tanmenet	4
I. Társadalmi egyenlőtlenségek és kezelésük	7
II. Deviáns viselkedések és megelőzésük, kezelésük	14
III. A munkanélküliség és kezelése	19
Irodalom	23

Bevezetés

A jegyzet egy 10 órás kurzus tananyagát adja.

A kurzus általános célja néhány társadalmi probléma bemutatása három témakörön keresztül: társadalmi egyenlőtlenségek, devianciák és munkanélküliség.

Az egyes témák tárgyaláskor általánosan azt az elvet követjük, hogy a téma fogalmi és elméleti kereteinek bemutatását követően kitérünk a nemzetközi és hazai trendek ismertetésére - bemutatva a társadalmi probléma aktualitását - végezetül pedig kérdések, feladatok következnek.

A kurzus segítségével a hallgatók mélyebb rálátással fognak rendelkezni az adott társadalmi kérdés elméleti és kutatási aspektusait tekintve.

Tanterv és tanmenet

1. TÁBLÁZAT. TANTERV

TÉMA MEGNEVEZÉSE	ALTÉMÁK	ÓRASZÁM	TANÍTÁSI MÓDSZER
I. Társadalmi egyenlőtlenségek és kezelésük	1. Alapfogalmak és egyenlőtlenség-elméletek	1 óra	Frontális előadás
	2. Szegénység és jövedelmi egyenlőtlenség Magyarországon	2 óra	Frontális előadás, irányított beszélgetés, páros feladatmegoldás
	3. Gyakorlati feladatok	1 óra	Frontális előadás, irányított beszélgetés, vita
			Irányított beszélgetés, önálló feladatmegoldás, hallgatói prezentációk
Összesen: 4 óra			
II. Deviáns viselkedések és megelőzésük, kezelésük	1. Alapfogalmak és deviancia-elméletek	1 óra	Frontális előadás
	2. Deviáns viselkedésformák	2 óra	Frontális előadás, vita
	3. Gyakorlati feladatok	1 óra	Önálló és páros feladatmegoldás, irányított beszélgetés
Összesen: 4 óra			
III. A munkanélküliség és kezelése	1. Fogalmak, típusok	2 óra	Frontális előadás
	2. Munkanélküliségi tendenciák		Frontális előadás
	3. Gyakorlati feladat		Hallgatói prezentációk, irányított beszélgetés
Összesen: 2 óra			
Mindösszesen: 10 óra			

2. TÁBLÁZAT. TANMENET

TÉMA MEGNEVEZÉSE	IDŐTARTAM	CÉL	TARTALOM	TANÍTÁSI MÓDSZER
I. Társadalmi egyenlőtlenségek és kezelésük	1-4 óra	A társadalmi egyenlőtlenségekkel kapcsolatos alapfogalmak, elméletek, valamint a társadalmi egyenlőtlenségek típusainak megismerése. Az egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló politikák bemutatása.	1. Alapfogalmak és egyenlőtlenség-elméletek 2. Szegénység és jövedelmi egyenlőtlenség Magyarországon 3. Gyakorlati feladatok	Frontális előadás Frontális előadás, irányított beszélgetés, páros feladatmegoldás Irányított beszélgetés, önálló feladatmegoldás, hallgatói prezentációk
Összesen: 4 óra				
II. Deviáns viselkedések és megelőzésük, kezelésük	5-8 óra	A deviáns viselkedések kialakulásával, okaival kapcsolatos elméletek bemutatása, a leggyakrabban előforduló társadalmi beilleszkedési zavarok bemutatása.	1. Alapfogalmak és deviancia-elméletek 2. Deviáns viselkedésformák 3. Gyakorlati feladatok	Frontális előadás Frontális előadás, vita Önálló és páros feladatmegoldás, irányított beszélgetés
Összesen: 4 óra				
III. A	9-10 óra	A munkanélküliség típusainak,	1. Fogalmak, típusok	Frontális előadás

munkanélküliség és kezelése		tendenciáinak, kezelési módszereinek megismertetése.	2. Munkanélküliségi tendenciák 3. Gyakorlati feladat	Frontális előadás Hallgatói prezentációk, irányított beszélgetés
Összesen: 2 óra				
Mindösszesen: 10 óra				

I. Társadalmi egyenlőtlenségek és kezelésük (2 elméleti és 2 gyakorlati óra)

Amikor Charles Booth¹1889-ben azt állította, hogy London lakosságának egyharmada él szegénységben, mindenki meghökkent, sőt Anglia politikai vezetői tiltakoztak és értetlenkedtek. Nem tudták felfogni azt, hogy hogyan lehetséges, hogy ekkor mértékű a szegénység egy olyan ország fővárosában, amely abban az időben a világ egyik leggazdagabb országának számított.

Valamilyen szintű társadalmi egyenlőtlenség minden országban van, a kérdés csak az, hogy ez társul-e nagy mértékű szegénységgel vagy sem. Ezért nem is csoda, hogy a szociológusokat, szociálpolitikusokat régóta izgató kérdés, hogy mekkora az egyenlőtlenség/szegénység mértéke egy adott országban, mi ennek az oka és nem utolsósorban az, hogy mit lehetne tenni ellene. Különböző felfogások élnek azzal kapcsolatban, hogy meg lehet, illetve meg kell-e egyáltalán szüntetni.

A következőkben először néhány alapfogalmat tisztázunk a témával kapcsolatban, majd ismertetünk néhány, a témával kapcsolatos elméleti kérdést, illetve megnézzük, hogy hogyan alakul a szegénység kiterjedtsége és mértéke Magyarországon.

1. A társadalmi egyenlőtlenséggel kapcsolatos alapfogalmak

Mit értünk társadalmi egyenlőtlenség alatt?

Andorka² meghatározása alapján társadalmi egyenlőtlenségen azt értjük, „hogy az egyének és családok, valamint a különféle ismérvek alapján definiált társadalmi kategóriák helyzete a társadalomban nagy különbségeket mutat.” Ez a meghatározás gyakorlatilag nem más, mint a társadalmi pozíciók közti egyenlőtlenség. Ezen kívül érdemes szót ejteni az úgynevezett esélyegyenlőségről, amely azzal kapcsolatos, hogy a különböző társadalmi rétegből származó embereknek milyenek az esélyei más társadalmi pozícióba kerülni. Sok esetben nem a teljes egyenlőség megteremtése a cél, hanem az, hogy az egyenlőtlenségek méltányosak, illetve igazságosak legyenek. Méltányosak akkor az egyenlőtlenségek, ha abból fakadnak, hogy a társadalom tagjai nem egyenlő mértékben járulnak hozzá a közjóhoz, ezáltal nem lehetséges az sem, hogy azonos jövedelemre, jutalomra tegyenek szert. Az igazságosság fogalmának megértése már bonyolultabb. Képzeljünk el egy olyan helyzetet, hogy senki nem tudja még a társadalomban, hogy szegény lesz-e vagy sem. Mindenki tiszta lappal indul. Ebben a szituációban a tagok megállapodnak, hogy mekkora az egyenlőtlenségnek az a mértéke, amelyet még mindenki el tudna fogadni. Ekkora mértékű egyenlőtlenségről lehet azt mondani, hogy igazságos.

A társadalmi egyenlőtlenséggel kapcsolatos kifejezés a depriváció is. Ferge Zsuzsa³ utal rá, hogy a „privatio” azt jelenti, hogy valami rossztól szabadulunk meg. A depriváció ennek alapján a jótól való megfosztottságra utal. Érthetjük alatta azt is, hogy valakit a szeretettől fosztanak meg, azt nélkülözi. Általában azt jelenti, hogy az egyén nélkülöz valamit „ami az adott társadalomban a nagy többségnek rendelkezésére áll, vagy amit az adott társadalomban mindenki számára kívánatos, elérendő minimumnak

¹ Idézi Ferge, 1998.

² Andorka, 1997. 120. o.

³ Ferge, 1998,

tartanak.”⁴ A magyar szociológiai használatban ennek a fogalomnak a szinonimája a hátrányos helyzet.

Peter Townsend használja az objektív relatív deprivációt. Ez azt jelenti, hogy az adott család vagy egyén ténylegesen (objektíve) nincsen ellátva azon fizikai javakkal, amelyekkel a társadalom nagy többsége rendelkezik (relatív), nem tudnak olyan tevékenységekben részt venni, amelyben a nagy többség igen.

Sokat emlegetett kifejezés a létminimum. Booth nevéhez köthető, aki azt gondolta, hogy meg lehet határozni egy létminimumot, amely minden országban hasonló, és aki ezt a szintet nem éri el, azt lehet szegénynek tekinteni. Szerinte létminimum alatt az az ember él, aki hiányt szenved az alapvetően szükséges javakból, nem jut elegendő táplálékhoz és hajlékhoz, ezért képtelen fizikailag megfelelően funkcionálni. A létminimumot többféleképpen szokás meghatározni. Például ki lehet számolni, hogy különböző összetételű családoknak mennyi pénzre van szüksége ahhoz, hogy táplálkozásuk minimális szinten megoldott legyen, és ezt az összeget szorozzák hárommal. Az a megfontolás áll e mögött, hogy az élelmiszerre fordított kiadások nem tehetnek ki többet, mint az összkiadások egyharmada.

Még két fogalmat kell tisztáznunk: az abszolút és relatív szegénység közti különbséget. Az abszolút szegénység az előbb említett létminimumhoz kapcsolódik. Azt értjük alatta, hogy valaki a létminimumban megállapított szegénységi küszöb alatt él.

A relatív szegénység ezzel szemben magában foglalja azt, hogy az egyes társadalmi rétegek között milyen különbségek vannak. Relatív szegénység esetén a szegénységi küszöböt például az átlagjövedelem 40, 50 vagy 60 %-ánál húzzák meg. Azt értjük tehát a kifejezés alatt, hogy adott egyén vagy család lemarad a társadalom átlagos viszonyihoz képest, azaz jövedelme nem haladja meg például az átlagjövedelem 40 %-ában megállapított szegénységi küszöböt.

2. A szegénység és jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása Magyarországon

A reálbérek Magyarországon 1978-ig nőttek. Az 1968-as gazdasági reformnak köszönhetően a lakosság jövedelemkiegészítő tevékenysége a 80-as években már nemcsak a mezőgazdaságban nőtt, hanem az iparban is. Ez jelentősen hozzájárult a leghátrányosabb helyzetű rétegek jövedelmi helyzetének javulásához. Amíg a mezőgazdasági kistermelésben főleg a társadalom periférikus rétegei vettek részt, addig az ipari második gazdaságban főleg a tehetősebb rétegek. A létminimum alatt élők aránya a 80-as évek elejétől nőtt a vizsgált periódusban. A 80-as évek végére a szegénység már nem elsősorban a falvakban, hanem a városokban koncentrálódott. A szegénység áttevődött a mezőgazdasági népességről a szakképzetlen munkásokra 1960 és 1990 között. Főleg a gyermekek voltak érintve a 80-as évek végén.

A rendszerváltás óta alapvetően négy főbb szegénységi csoportot lehet számon tartani. A „hagyományos szegények” közé tartoznak azok, akik már a szocializmus idején is szegénynek számítottak. Ide sorolhatjuk mezőgazdasági fizikai dolgozókat, illetve a szakképzetlen munkásokat. Az alacsony iskolai végzettség és a kistelepüléseken lakás növeli az elszegényedés kockázatát. Az úgynevezett „új szegények” a rendszerváltás után jelentek meg. Ide sorolhatjuk a munkanélkülieket, az özvegyi nyugdíjasokat, a rokkantnyugdíjban részesülőket, a háztartásbelieket. A harmadik csoportba a gyerekek tartoznak. Már a szocializmus idején is megfigyelhettük azt a tényt, hogy leginkább a kisgyermekes családok szegényedtek el. Ez a tendencia azóta is tovább tart. Ezt

⁴ Andorka, 1997. 121. o.

szemlélteti a következő táblázat, mely alapján látható, hogy a gyerekszám növekedésével a szegénységi kockázat is emelkedik.

1. TÁBLÁZAT. A GYERMEKES HÁZTARTÁSOK EGY FŐRE JUTÓ JÖVEDELME AZ ÁTLAGJÖVEDELEM %-OS ARÁNYÁBAN, 1972-2004

A gyermekes háztartások egy főre jutó jövedelme az
átlagjövedelem arányában, %

Megnevezés	1972	1977	1987	1995	2004
Nincs eltartott gyermek	106,3	107	114,2	118,9	117,5
Egy eltartott gyermek van	103	101,1	103,2	97,1	93,6
Két eltartott gyermek van	92,6	93,4	87,2	84,3	80,4
Három eltartott gyermek	78,8	80,4	69,9	63,5	60,9
Négy és több eltartott gyermek	46,3	57,7	50,7	45,1	46,4
Összesen	100	100	100	100	100

Adatok forrása: KSH jövedelmi felvételei 1962-2004

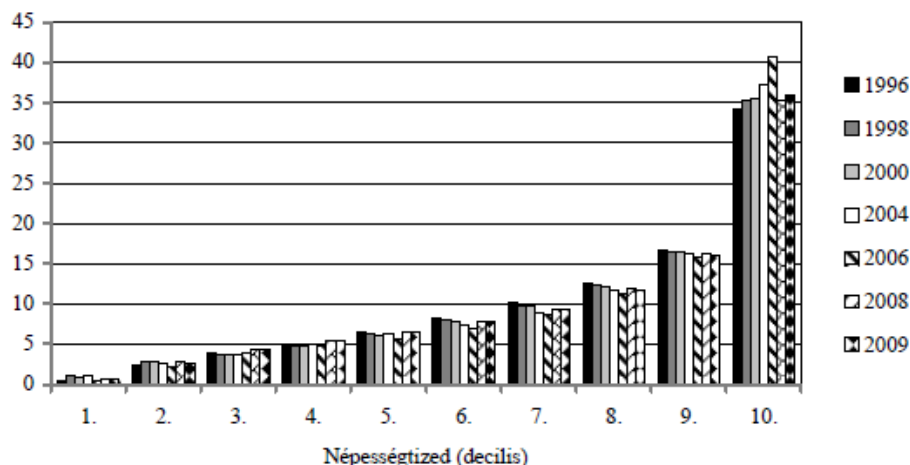
KSH Módszertani napok 2011 10

Forrás: Éltető Ödön és Havasi Éva előadása.

Végül a roma etnikumhoz tartozó népességet kell megemlíteni, akiknek a szegénységi kockázata az átlagnál nagyobb (köszönhetően annak, hogy sokan közülük alacsony iskolai végzettségűek, az átlagnál több gyereket vállalnak, kistelepüléseken élnek – ezek egyébként is szegénységi kockázatot jelentenek, mint ahogyan arról fent is írtunk).

Általánosságban elmondható, hogy 1990-től 1995-ig a jövedelmi egyenlőtlenségek nőttek. A leggazdagabb rétegek jövedelemből való részesedése nőtt, a legszegényebbeké csökkent. 1995-ben lényeges változás volt az, hogy a legfelső rétegek jövedelemből való részesedése tovább nőtt, viszont a legszegényebb részesedése nem csökkent. Új jelenséggé kell megemlíteni, azt, hogy a középső decilisek összjövedelemből való részesedése jelentősen csökkent, azaz a középrétegek szegényedtek el. 1998/99-ben a teljes népességben a legfelső jövedelmi decilis részesedése az összjövedelemből 23.8% volt. A legalsó (legszegényebb) decilis 3.6%-ot kapott az összjövedelemből. A legfelső és legalsó jövedelmi decilis átlagos jövedelmeinek aránya a teljes népességben 6.7 volt. 1998/99-ben a szegények jövedelme 27.6 %-kal maradt el az átlagjövedelem felében megállapított szegénységi küszöbtől (ez az úgynevezett szegénységi rés-arány). A 2000-es évek elején, különösen 2004-2007 között megnövekedtek a jövedelmi egyenlőtlenségek. Ezt mutatja be a következő ábra, melyen látszik, hogy 2006-ban a legfelső jövedelmi decilis részesedése a bevallott összjövedelemből 40,6% volt. 2007-től 2009-ig némileg csökkenek a jövedelmi egyenlőtlenségek.

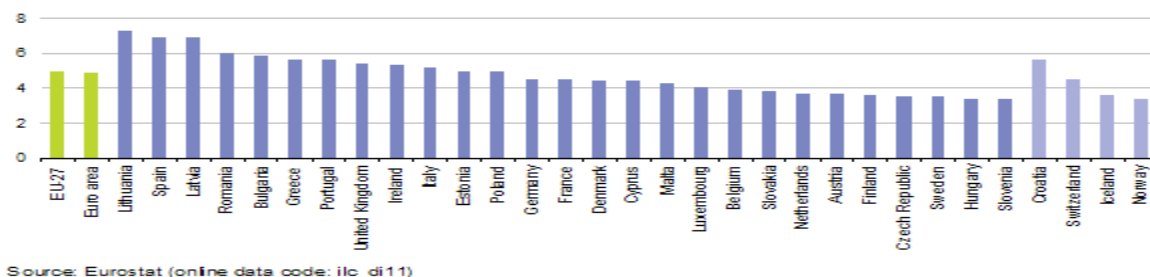
1. ÁBRA. A BEVALLOTT ÖSSZEVONT JÖVEDELMEK MEGOSZLÁSA NÉPESSÉGTIZEDEK SZERINT 1996 ÉS 2009 KÖZÖTT

forrás: Kovács, 2011.

A következő ábrán uniós összehasonlításban láthatjuk a legalsó és legfelső jövedelmi kvintilis összjövedelemből való részesedése közötti különbségek nagyságát. Ez alapján elmondható, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek európai összehasonlításba Magyarország tekintetében nem nagyok.

2. ÁBRA. JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉGEK 2010-BEN EURÓPA ORSZÁGAIBAN (A LEGALSÓ ÉS LEGFELSŐ JÖVEDELMI ÖTÖD RÉSZÉSEDE KÖZTI ARÁNY)

forrás: Eurostat online data

A következő táblázat alapján elmondható, hogy az uniós sztenderd alapján a magyar népesség majdnem egyharmada ki van téve az elszegényedés veszélyeinek.

2. TÁBLÁZAT SZEGÉNYSÉGI ILLETVE TÁRSADALMI KIREKESZTETTSÉGI KOCKÁZAT EURÓPA ORSZÁGAIBAN, 2006-2011

	Percentage of the total population (%)						Number of persons (1 000)					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU-27	25.2	24.4	23.6	23.1	23.4	.	122 688	119 281	115 186	113 767	115 732	.
Euro area	21.7	21.7	21.4	21.2	21.6	.	67 088	68 043	67 589	68 379	69 966	.
Belgium	21.5	21.6	20.8	20.2	20.8	.	2 247	2 261	2 194	2 145	2 235	.
Bulgaria	61.3	60.7	38.2	46.2	41.6	49.1	4 734	4 663	2 917	3 511	3 145	3 694
Czech Republic	18.0	15.8	15.3	14.0	14.4	15.3	1 832	1 613	1 566	1 448	1 495	1 598
Denmark	16.7	16.8	16.3	17.6	18.3	.	896	905	887	962	1 007	.
Germany	20.2	20.6	20.1	20.0	19.7	19.9	16 444	16 760	16 345	16 217	15 962	16 074
Estonia	22.0	22.0	21.8	23.4	21.7	23.1	293	293	291	312	289	307
Ireland	23.3	23.1	23.7	25.7	29.9	.	991	1 005	1 050	1 150	1 335	.
Greece	29.3	28.3	28.1	27.6	27.7	.	3 154	3 064	3 046	3 007	3 031	.
Spain	23.3	23.1	22.9	23.4	25.5	27.0	10 155	10 257	10 340	10 652	11 675	12 371
France (1)	18.8	19.0	18.6	18.5	19.2	.	11 184	11 382	11 195	11 200	11 693	.
Italy	25.9	26.0	25.3	24.7	24.5	.	15 256	15 412	15 099	14 835	14 757	.
Cyprus (1)	25.4	25.2	22.4	22.9	23.6	.	193	195	176	182	188	.
Latvia (1)	41.4	36.0	33.8	37.4	38.1	40.1	930	803	757	834	846	884
Lithuania	35.9	28.7	27.6	29.5	33.4	33.4	1 217	967	928	985	1 109	1 080
Luxembourg	16.5	15.9	15.5	17.8	17.1	.	74	73	72	85	83	.
Hungary	31.4	29.4	28.2	29.6	29.9	31.0	3 121	2 916	2 794	2 924	2 948	3 051
Malta	19.1	19.4	19.6	20.2	20.3	.	76	78	80	82	83	.
Netherlands	16.0	15.7	14.9	15.1	15.1	15.7	2 603	2 558	2 432	2 483	2 483	2 598
Austria	17.8	16.7	18.6	17.0	16.6	16.9	1 454	1 376	1 532	1 406	1 373	1 407
Poland	39.5	34.4	30.5	27.8	27.8	27.2	14 938	12 958	11 491	10 454	10 409	10 196
Portugal	25.0	25.0	26.0	24.9	25.3	.	2 640	2 653	2 757	2 648	2 693	.
Romania	.	45.9	44.2	43.1	41.4	40.3	.	9 904	9 418	9 112	8 890	8 630
Slovenia	17.1	17.1	18.5	17.1	18.3	19.3	343	335	361	339	366	386
Slovakia	26.7	21.3	20.6	19.6	20.6	.	1 439	1 150	1 111	1 061	1 118	.
Finland	17.1	17.4	17.4	16.9	16.9	17.9	886	907	910	886	890	949
Sweden	16.3	13.9	14.9	15.9	15.0	16.1	1 489	1 264	1 367	1 459	1 418	1 538
United Kingdom	23.7	22.6	23.2	22.0	23.1	.	14 193	13 527	14 069	13 389	14 209	.
Iceland	12.5	13.0	11.8	11.6	13.7	13.7	36	38	36	36	42	41
Norway	16.9	16.5	15.0	15.2	14.9	14.6	780	764	701	724	716	709
Switzerland	.	.	18.6	17.2	17.2	.	.	.	1 372	1 288	1 291	.
Croatia	.	.	.	.	31.3	.	.	.	.	.	1 321	.
Turkey	72.4	.	.	.	.	.	48 934	.	.	.	.	.

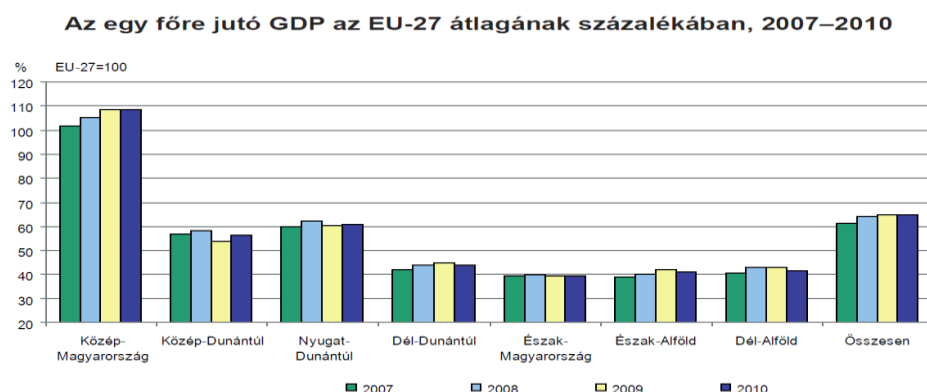
(1) Break in series, 2008.

Source: Eurostat (online data code: ilc_peps01)

forrás: Eurostat online data

A következő ábrán látható, hogy milyen jelentős területi egyenlőtlenségek vannak Magyarországon, illetve hogy az egy főre eső GDP tekintetében hogyan állnak/álltak Magyarország egyes régiói az uniós átlaghoz képest 2007-2010 között.

3. ÁBRA. AZ EGY FŐRE JUTÓ GDP AZ EU-27 ÁTLAGÁNAK SZÁZALÉKÁBAN, 2007-2010

forrás: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gdpter/gdpter10.pdf>

Mit lehet kezdeni a szegénységgel, a szegénység felszámolásával?

Ahogy láthattuk, a szegénység által leginkább érintett csoport, a gyermeces családok csoportja, főleg azoké, ahol kettő vagy annál több gyerek nevelkedik és főleg ott növekedik meg a szegénységi kockázat, ahol az egyik szülő egyedül neveli a gyerekeit. Több nemzeti program született a gyerekszegénység felszámolására. Az egyik az Országgyűlés által 2007-ben elfogadott "Legyen jobb a gyermekeknek!" Nemzeti Stratégia (2007-2032 sz. 47/2007. (V. 31.) OGY határozat) volt. Így indult el a Magyar Tudományos Akadémia (Ferge Zsuzsa vezetésével) Gyerekszegénység Elleni Programja, mely 2011 szeptemberéig tartott. A Program és egyben az azt megalapozó Stratégia célja az volt, hogy csökkenjen a gyerekszegénység, növekedjen az esélyegyenlőség, szűnjenek meg a gyermeki kirekesztés, szegregálás és mélyszegénység szélsőséges formái, csökkenjen az életesélyeket romboló devianciák előfordulása, valamint alakuljon át azon intézmények és szolgáltatások működés módja és szemlélete, amelyek hozzájárulnak a szegénység és kirekesztés újratermelődéséhez. Jelenleg egy másik program fut, ez a Minden Gyerek Lakjon Jól! program, Hegedüs Zsuzsa miniszterelnöki főtanácsadó vezetésével. A kezdeményezés célja, hogy társadalmi összefogással biztosítsa a leginkább veszélyeztetett helyeken az éhes ill. alultáplált gyermekek számára a megfelelő enniivalót az iskolai étkeztetés keretében. Ennek keretében az arra rászoruló gyerekek heti rendszerességgel kaptak fehérje és vitamindús csomagokat. A hosszútávú célja az, hogy a 100%-os étkezési támogatásra jogosult gyerekek családjai közül minél több család számára biztosítsa azt a lehetőséget, hogy az egész évre szükséges zöldség és fehérje szükségletüket ők maguk meg tudják termelni. Ehhez biztosítja az éves zöldség szükséglet előállításához vetőmagot, illetve a fehérje előállítását biztosító kisállatokat az önkormányzatok, a helyi szakemberek és önkéntesen bevonásával.

Gábos András⁵ az egyik tanulmányában vizsgálta a gyerekszegénység csökkentésében szerepet vállaló kormányzati beavatkozásokat uniós szinten. Ebben megállapítja, hogy az Európai Unió fontos kérdésnek tartja az gyerekszegénység elleni fellépést. Az egyes beavatkozások hatékonyságával, sikerességével kapcsolatosan nem lehet azonban egyértelműen állást foglalni. Összességében elmondható, hogy a jóléti politikák, és ezen belül a gyerekekhez kapcsolódó programok jó hatásfokúak, de főleg

⁵ Gábos, 2009.

akkor, ha együtt járnak a szülők munka-erőpiaci részvételének ösztönzésével. A tanulmányból az is kiderül, hogy fontos a szülőkorban lévő nők egészségi állapotának javítása, a kora gyermekkori beavatkozások, a gyerekellátó rendszerek minőségének javítása, a délutáni iskolai és mentorprogramok fejlesztése.

Kérdések, feladatok:

1. Gyűjtsön adatokat, elemzéseket, kutatási eredményeket a lakóhelye (megyéje, régiója) vonatkozásában a legfontosabb társadalmi egyenlőtlenségek alakulására és mutassa be ezeket a csoportban!
2. Keressen definíciókat, elméleteket az igazságosságra vonatkozóan. Melyiket tartja megfelelően és miért?

II. Deviáns viselkedések és megelőzésük, kezelésük (2 elméleti és 2 gyakorlati óra)

A deviancia szó eredetileg eltérést, különbözőséget jelent. Bár ez a viselkedésforma minden korban és társadalomban megtalálható, minden korban és társadalomban mást és mást jelent maga a kifejezés. Ahogyan arra Girán⁶ utal, a premodern kultúrában a devianciát a „más törzshöz való tartozás” jelentette. A gyarmatosítás korában az a felfogás élt, hogy a bennszülöttek a vadak, a deviánsok, akik félúton vannak ember és állat között fejlődésüket tekintve. A humanizmus megjelenésével a 19. század második felétől terjedt el az a nézet, hogy minden ember bőrszínétől, antropológiai sajátosságaitól, életmódjától függetlenül ugyanazokkal a jellemzőkkel rendelkezik. A keresztény kultúrkör értékrendszere szerint bizonyos teremtmények, bár emberi formát öltenek, nem emberek, lelküket megszállta a gonosz, ördögiek, deviánsok. A deviancia szó napjainkban is eltérést jelent, de a viszonyítási alap, azaz hogy mitől való eltérés a deviancia, megváltozott. Jelenleg az aktuálisan érvényes jogi és erkölcsi normáktól való eltérésként értelmezhető ez a magatartásforma.

Az első deviancia-vizsgálatok a 19. század végén történtek és a deviáns viselkedés okainak feltárására irányultak.

A deviáns viselkedésformák alatt általában öt magatartástípust értenek: az öngyilkosságot, az alkoholizmust, a bűnözést, a kábítószer fogyasztást és a mentális betegségeket. Giddens⁷ felhívja a figyelmet arra, hogy ehhez a viselkedésformához sorolják esetenként a prostitúciót, és a homoszexualitást is.

1. Devianciaelméletek

A devianciaelméletek sorában három elképzelést tárgyalunk: a biológiai alapú, a pszichológiai és a szociológiai elméleteket.

A biológiai elméletek szerint a deviancia és az egyén genetikai adottságai, fiziológiai jellemzői között szoros összefüggés van. C. Lombroso olasz orvos rabokat vizsgálva megállapította, hogy a koponyaalkat és a bűnözés között szoros kapcsolat van. Elképzelése szerint a bűnözők jobban hasonlítanak az emberszabású majmokra, mint a civilizált emberekre. Egy másik elgondolás alapján az erőszakos bűnözés és a kromoszómák között figyelhető meg kapcsolat: az XYY kromoszóma gyakoribb a bűnöző hajlamú embereke között, mint az átlag népességben. Kutatók ugyancsak vizsgálták az alkoholizmus genetikai és biológiai tényezőit és megállapították, hogy a szeszital kedvelésének illetve elutasításának valamint az alkohol szerkezeti lebontásának lehetnek biológiai alapjai. A pszichológiai elméletek sorában kell megemlíteni az úgynevezett „frusztráció-agresszió” hipotézist. A frusztráció akadályozottságot jelent és arra utal, hogyha az adott egyén akadályoztatva van céljai elérésében, akkor agresszív viselkedést produkálhat. Az agresszió irányulhat más személyek (pl. emberölés) vagy önmagunk ellen (öngyilkosság). Érdekes elméletet alkotott a pszichoanalízis az alkoholizmussal kapcsolatban. Az elmélet szerint az orális dependenciában (vagyis az anyamellről való függésben) kell keresni az alkoholizmus okát. A lerészegedés hátterében az a törekvés áll, hogy a részeg felnőttel magatehetetlen gyerekként bánjanak.

⁶ Girán, 1988.

⁷ Giddens, 1997.

A szociológiai elméletek közül először az anómia elméletet tárgyaljuk. Az anómia fogalmát Durkheim⁸ vezette be a szociológiai gondolkodásba. Az anómia⁹ szabályozatlanságot, törvénynélküliséget jelent. Durkheim szerint a devianciák szoros kapcsolatot mutatnak az adott társadalom szabályozatlan, azaz anómikus állapotával. Anómikus állapotban a társadalom dezintegrált, a tagok között nincsen szoros kapcsolat.

A szerző egy adott társadalom integráltságával kapcsolatban két meghatározást vezetett be: mechanikus illetve organikus szolidaritást. A törzsi társadalmakra jellemző integrációs forma a mechanikus szolidaritás, ami arra utal, hogy a munkamegosztás alacsony foka miatt mindenki hasonló munkát végez. Az organikus szolidaritás a modern társadalmakra jellemző formáció, amelyet az előbbivel szembeni differenciált munkamegosztásból fakadó nagyfokú egymásrautaltság jellemez. Robert K. Merton fejlesztette tovább Durkheim anómia fogalmát. Abból indult ki elemzésében, hogy egy társadalomban vannak társadalmilag kitűzött célok, és vannak a célok megvalósításához legális eszközök. Ha a társadalomban az adott eszközök nem alkalmasak a célok elérésére, anómia keletkezik. Az emberek szerinte öt magatartás közül választhatnak. Azokat, akik elfogadják mind a célokat, mind a legális eszközöket Merton konformistának nevezi. Azok, akik elfogadják ugyan a társadalmilag kitűzött célokat, de azokat illegális eszközökkel akarják elérni, újtónak nevezi (pl. bűnözők). A harmadik típusú viselkedés akkor áll elő, ha az emberek elutasítják ugyan a célokat, de az eszközöket nem; ez a ritualista viselkedés. Negyedik esetben mind a célokat, mind az eszközöket elutasítva lázadókról beszélhetünk. Végül, ha mindkettőt elutasítva valaki a társadalomból való kivonulás mellett dönt, akkor visszahúzódókról van szó (bizonyos vallásos csoportok).

Az 1960-as évek szociológiai gondolkodásában jelent meg a minősítés elmélet. A koncepció szerint nem az egyénen, hanem a társadalom válaszreakcióján múlik, hogy mi számít deviáns viselkedésnek, azaz az adott egyén a társadalom tagjai által minősül deviánsnak. A folyamat, amelynek során az illetőt deviánsnak titulálják a stigmatizáció vagy megbélyegzés. Goffmann¹⁰ a deviáns „karrier” két szakaszát különbözteti meg, nevezetesen az elsődleges illetve másodlagos deviációt. Az előbbi arra a szakaszra utal, amikor az egyén először szembesül azzal, hogy mások deviánsnak minősítik, az utóbbi pedig azt a periódust jelöli, amikor az egyén elfogadva a ráakasztott címkét annak megfelelően kezd viselkedni.

A szociológiai elméletek sorában meg kell említeni az úgynevezett kulturális elméleteket. Ezen elméletek kiindulópontjában az a tétel áll, hogy minden társadalomban kulturális értékek és normák szabályozzák a tagok viselkedését, mely normák és értékek társadalmanként különbözőek. Ahogyan arra Andorka (1997) is utal, elképzelhető, hogy az adott kultúra hallgatólagosan vagy nyíltan támogat bizonyos devianciákat. Erre példaként említi, hogy a Közel Keleten elfogadott a hasis használata, illetve, hogy magyar példát is említsünk, az alkohol használata sok esetben (vendégség, ballagás) szinte kötelező. Azokban a társadalmakban gyakoribbak az egyes deviáns viselkedésformák, amelyekben azt engedélyezik, elfogadják, illetve kevésbé szigorúan szabályozzák.

Végül meg kell említenünk, hogy vannak olyan úgynevezett „szocializációs elméletek” a szociológián belül, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy a gyermekkori szocializáció zavaraiiban kell keresni a deviancia okát.¹¹

⁸ Durkheim, 1986.

⁹ A szó eredete a 'nomosz', azaz 'törvény' szó, az anómia maga törvény nélküli állapotot jelent.

¹⁰ Goffmann, 1981.

¹¹ Bagdy, 1995.

2. A főbb deviáns viselkedésformák rövid áttekintése

2. 1. Az öngyilkosság

Az öngyilkosság kultúrtörténetileg az antik civilizációban jelent meg először. A kereszténység idején vált morális kérdéssé, hiszen az egyház nem nézte jó szemmel. Tömeges méreteket e jelenség a XVIII. században öltött, ekkor kezdtek el tudományos igénnyel foglalkozni vele. Durkheim 1897-ben írta meg *Az Öngyilkosság* című tanulmányát, amely sok szempontból a szociológia egyik alapművének tekinthető. Definíciója szerint minden olyan haláleset öngyilkosságnak tekinthető, amelyet az áldozat tudatosan követett el, közvetlenül vagy közvetve akár pozitív, akár negatív cselekedettel. Az öngyilkosságot a szerző társadalmi jelenségnek tekintette és társadalmi tényezőkkel magyarázta. Három főbb öngyilkossági típust különböztetett meg: egoista, anómiás, és altruista öngyilkosságot. Egoista öngyilkosságról akkor beszélhetünk, ha a társadalmi integráció foka alacsony, az egyéni tudatot „nem fedi le” a kollektív tudat így az egyén gyengén kötődik a társadalomhoz, az életével maga rendelkezik. Anómikus öngyilkosság esetén a társadalomban korábban uralkodó normák, erkölcsi szabályok már nem képesek funkciójukat betölteni, a társadalmi életet a normavesztettség, a kontrol hiánya jellemzi. Az altruista öngyilkosság az egoista ellentéte. Jellegzetesen olyan társadalomban alakul ki, amelyben a társadalmi tudat uralkodik az egyéni tudaton, a társadalom rátelepszik az egyénre, az individuum nem létezik önmagában. Ilyen körülmények között az egyén annyira feloldódik a társadalomban, hogy ha az megköveteli tőle, kész érte meghalni is akár (pld. öngyilkos merénylők, vallási fanatizmus miatt bekövetkezett öngyilkosság a hit jegyében stb.).

Durkheim három dimenzióon keresztül vizsgálja az öngyilkosság okait: vallás, család és politikai élet. A vallás esetén kimutatta, hogy a protestánsok körében gyakoribb az öngyilkosság, mint a katolikusoknál, mert az előző nagyobb mozgásteret enged a tagok számára, mint az utóbbi, ezáltal az egyéni akar jobban érvényesülhet. A család vizsgálatánál kimutatta, hogy a nagyobb létszámú családokban a tagok közötti érintkezés sűrűbb, így az öngyilkosság ritkább, mert az egyén több szállal kötődik a többiekhez. A politika esetén kimutatta, hogy meghatározó társadalmi/politikai események alkalmával az öngyilkosságok száma csökken. Mindhárom tényező mögött a közösség integráltsága áll: minél integráltabb az adott közösség, annál ritkább az öngyilkosság.

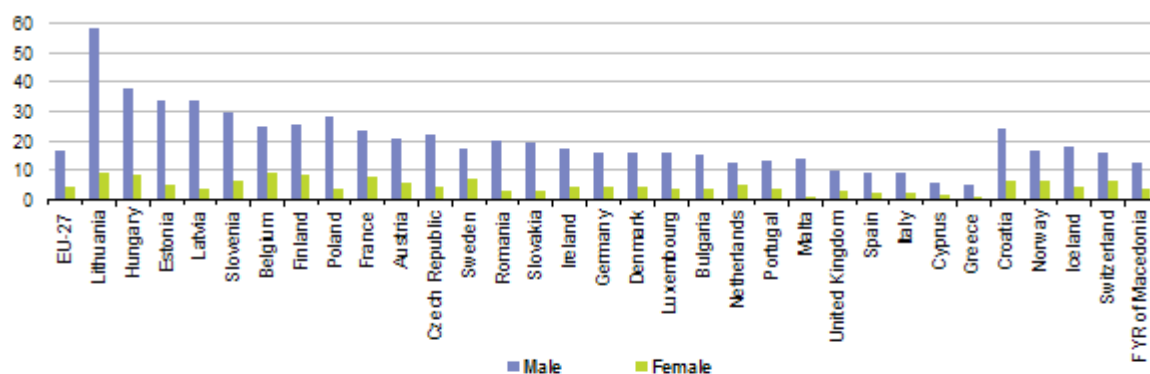
Magyarország lakosságára hosszú időn keresztül nem volt jellemző az öngyilkosság. Az 1800-as években számos európai országban nőtt az öngyilkosok száma, ami hazánkat is elérte. A rendszerváltásig az öngyilkosságok tekintetében az előkelő első helyet foglaltuk el világviszonylatban is. Az elkövetők jelentős részét az időskorú, alacsony iskolai végzettségű, kistelepüléseken vagy tanyán élő férfiak alkotják. Bár sikeres öngyilkosságot főleg férfiak hajtanak végre, több a női elkövető. A fiatalok öngyilkossági aránya a 90-es években kezdett el aggasztóan emelkedni. Az öngyilkosságot elkövetők száma területi különbségeket is mutat: az ország dél-keleti részében magasabb, nyugat-dunántúli részében alacsonyabb. 2000-ben¹² a 100 ezer lakosra jutó bejezett (halállal végződő) öngyilkosságok száma 32.6 volt. 2010-ben¹³ a

¹² Kolosi – Vukovich, 2002.

¹³ Eurostat data online

férfiaknál 100 ezer főre 38, a nőknél 8 öngyilkosság jutott, átlagban 21.7 (kétszerese az uniós átlagnak). Ezzel az adattal, mely a következő grafikonon európai összehasonlításban is látható, az EU-ban csak Litvánia előz meg minket a férfiak tekintetében, a nőknél Litvánia és Belgium.

1. ÁBRA. ÖNGYILKOSSÁGOK SZÁMA 100 LAKOSRA, 2010-BEN EURÓPÁBAN

(1) EU-27, Denmark and Ireland, provisional; Denmark, France, Italy, Romania and Iceland, 2009; Belgium, 2006; the figure is ranked on the average of male and female.
Source: Eurostat (online data code: tps00122)

forrás: Eurostat online data

A megelőzés tekintetében nagyon fontos lenne a lakosság körében is a lelki egészséggel kapcsolatos egészségtudatosság szemléletmódjának elterjesztése, akár már iskolás korban. Európai szinten a problémát felismerve 2005-ben alakult meg az EAAD nevű szövetség a depresszió ellen, melynek munkájához Magyarország is csatlakozott a SOTE Magatartástudományi Intézetén keresztül. 2009-től 2011-ig működött az „OSPI-Europe: Optimizing suicide prevention programs and their implementation in Europe” című program, (15 ország részvételével) amelynek keretében Magyarországon is elindult a „Depresszió Stop” program. Ennek keretében széleskörű lakossági tájékoztató kampány indult meg a különböző médiumokon keresztül, illetve irányelveket fogalmaztak meg a tömegkommunikációs eszközök számára (a média hatását felismerve) az öngyilkosságról szóló hírek „tálalásával” kapcsolatosan.

2. 2. Az alkoholizmus

Az alkoholfogyasztás az emberi társadalmak történetével egyidős múltra tekint vissza. Már az ókorban említés történik a borról, ami feltehetően az egyik legrégebben fogyasztott szeszesital. Az orvosi definíció szerint az az alkoholista, aki elvesztette az ivás fellett a kontrollját, vagyis aki függő viszonyba került az alkohollal. Andorka Rudolf¹⁴ utal rá, hogy ez a meghatározás nem esik egybe a szociológiai definícióval, amely szerint az alkoholista olyan személy, akinek az életében az alkohol fogyasztása súlyos problémákat okoz (például nem tudja betölteni munkahelyi vagy családi feladatait). Az

¹⁴ Andorka, 1997.

alkoholizmus elterjedtségét egy adott országban többféle módszerrel mérik. Az egyik az úgynevezett Jellinek-képlet, amely azon a feltételezésen alapszik, hogy a májzsugorodás okozta haláleset és az alkoholizmus között összefüggés van. A súlyos alkoholisták számát ennek alapján úgy kapjuk meg, hogy a májzsugorodás következtében meghaltak számát szorozzuk 144-gyel. Az adatgyűjtés másik forrása a fejenkénti alkoholfogyasztás. Ezt az eladott alkohol mennyisége alapján tartják nyilván, és tiszta alkoholra számítják át. Mindemellett fontos információforrás még a különböző egészségügyi intézmények adatbázisa az ott kezelt alkoholistákról.

Buda Béla¹⁵ hívja fel rá a figyelmet, hogy általában minden későbbi alkoholista alkalmi ivó kezdetben, majd rendszeres ivóvá válva 1-2 évtizeden át is akár „egyensúlyban marad” aztán nagyivó lesz. A magyar lakosság 1/3-a rendszeresen ivó, ugyancsak 1/3-a alkalmanként iszik, és a maradék pedig absztinens. Az alkoholisták egy része az úgynevezett dipszomán ivó, ami azt jelenti, hogy nagy lerészegedési fázisok vannak az életében, amikor nem tudja az ivást abbahagyni egy ideig. Másik részük napi rendszerességgel iszik, gyakran már reggelente.

A 80-as években az abszolút alkoholban számított fogyasztásban az ötödik helyen álltunk. Az ötvenes években Magyarország borfogyasztó országnak számított, ami a tradicionális bortermeléssel és az étkezési kultúrával magyarázható. Az ötvenes évek végén az alkoholfogyasztási szokások jelentősen megváltoztak: az addigi kizárólagos borfogyasztáshoz képest jelentősen megnőtt az égetett szeszesitalt fogyasztók aránya. Ez a tendencia egészen a 80-as évekig volt jellemző, amikor is a sörfogyasztás emelkedésének mértéke lelassult, a borfogyasztás tovább csökkent, nőtt viszont az égett szeszesital fogyasztásának mértéke.

A WHO adatai alapján¹⁶ elmondható, hogy a 15 éves és idősebb felnőttekre számított éves fogyasztásban (1 főre vetítve, literben, tiszta szeszben kifejezve) 11,8 literes adatával (2009-ben) uniós szinten a 9-10. helyen állt (a legtöbbet fogyasztó ország Luxemburg, a legkevesebbet Svédország). Az is megállapítható, hogy az italfogyasztás 40%-ban bor, 35%-ban sör, és 24%-ban égetett szesz fogyasztását jelenti hazánkban jelenleg. 2004-ben a WHO által használt alkoholistákra vonatkozó becslés alapján¹⁷ Magyarország a 100 ezer lakosra viszonyított alkoholisták számát tekintve az első helyen áll az Unióban (1242 fő összességében, 2146 a férfiaknál, 334 a nőknél – Litvánia összességében 1030-as számával, Észtország 1004-as számával követ minket). A WHO kimutatásai alapján Magyarország nagyon rosszul áll az alkoholizmus megelőzésében EU-s szinten: nincsenek a célcsoportra koncentrált megelőző intézkedések és kampányok, nem ismertetik kellőképpen a lakossággal az alkoholistává válás veszélyeit – szemben például az olyan országokkal, mint Svédország vagy Finnország.

Kérdések, feladatok:

1. Gyűjtsön információkat települése vonatkozásában arról, kik, milyen szervezetek, milyen hatékonysággal foglalkoznak a deviáns viselkedések megelőzésével, kezelésével!

¹⁵ Buda, 1995.

¹⁶ <http://apps.who.int/ghodata/?theme=GISAH®ion=eu#>

¹⁷ <http://apps.who.int/ghodata/?theme=GISAH®ion=eu#>

III. A munkanélküliség és kezelése (1 elméleti és 1 gyakorlati óra)

1. A munkanélküliség típusai

A munkanélküliségnek három típusa van. Az abszolút munkanélküliség esetén kevesebb állás van, mint amennyit be tudnának tölteni. Strukturális munkanélküliségről akkor beszélünk, ha nem olyan végzettségű munkaerőt keresnek, mint amilyen rendelkezésre áll, azaz a kereslet és a kínálat szerkezete nem azonos. Végül a súrlódásos munkanélküliség a munkavállalók szabad elhatározásából keletkezik. Abból adódik, ha valaki nem kötődik munkahelyhez, esetleg inkább kivár, míg jobb lehetőségekhez jut, és addig nem dolgozik. Az utolsó kettő típus gyakorlatilag normális jelenségnek tekinthető.

2. A munkanélküliség megjelenése és kezelése Nyugat-Európában

A munkanélküliség, mint nagy tömegeket érintő társadalmi probléma az 1929-33-ig tartó gazdasági világválság idején jelent meg. Persze előtte is számolni kellett vele, ha nem is tömeges méretekben. A késő középkorban munkaházakat hoztak létre, ahol a szegényeket jövedelemhez juttatták. Ebben az időben az a felfogás élt, hogy a munka erény, és a munkátlanságot büntetni kell. A XVII-XVIII. században ez az attitűd a munkával szemben megváltozott. Innentől kezdve már nem erkölcsi kérdésként tartották számon. Úgy gondolták, hogy a jólét forrása a munka, ezért ha tömeges méretekben nem dolgoznak, akkor az nemzeti szerencsétlenség is. A XVIII. században terjedtek el Adam Smith klasszikus közgazdaságtani elképzelései, aki úgy gondolta, hogy a piaci mechanizmusokba az államnak nem szabad beavatkoznia. Az, hogy valaki munkanélküli Smith szerint annak a következménye, hogy az adott feltételek mellett nem akar munkát vállalni. Az állam szerinte nem tehet semmit a munkanélküliség kezelésére, az egyébként is előbb-utóbb magától fog megszűnni. A már előbb említett nagy válság hatására formálódott ki az a koncepció, hogy a munkanélküliség kezelése állami feladat. A neoklasszikus közgazdaságtani elképzelései szerint ha a munkanélküliség nő, egy idő után a munkaerő nagyon olcsó lesz, így automatikusan egyre több embert fognak alkalmazni. John Maynard Keynes, a kor egyik közgazdásza azonban bebizonyította, hogy ha a vállalkozók nem látják garantálva azt, hogy értékesíthetik termékeiket, akkor nem fognak több munkaerőt alkalmazni még akkor sem, ha olcsó. Szerinte az államnak állami megrendelésekkel be kell avatkoznia a munkaerőpiaci folyamatokba.

A gazdasági világválság kezelésére többféle válasz született. A fasiszta berendezkedésű államokban a gazdaságot centralizálták, közmunkaprogramokat hoztak létre, állami megrendeléseket adtak. A kommunista típusú országokban a tervutasításos rendszert hozták létre. Büntették a munkanélküliséget. A harmadik, amerikai típusú megoldást az jellemezte, hogy kiterjesztették a piac feletti állami beavatkozást, korlátozták a szabad kereskedelmet, csökkentették a munkaidőt.

A második világháború után a nyugat-európai országok gyors gazdasági növekedésnek indultak. A gazdasági fellendülés egészen a 70-es évekig tartott. Ekkor azonban ismét felütötte a fejét a munkanélküliség. A 70-es évek utáni munkanélküliség abban különbözött a korábbiaktól, hogy már nemcsak a szakképzetlen rétegeket érintette. Különösen a fiatal diplomás pályakezdőket sújtotta. Megjelent a tartós munkanélküliség is, ami az egy éve vagy annál tovább munkanélküli státuszban lévőket jelentette.

3. A munkanélküliség alakulása és kezelése Magyarországon

Az államszocializmus ideológiája szerint nálunk nem volt munkanélküliség a rendszerváltásig. A szocialista ideológia középpontjában az az eszme állt, hogy a tőkés rend betegsége, a munkanélküliség nálunk nem lehetséges. A 60-as években Magyarországon megvalósult a teljes foglalkoztatás, amely azt jelentette, hogy az állást keresők száma megegyezett a felkínált állások számával. A 80-as években rengeteg új pályakezdő lépett be a munkaerőpiacra. Ezzel párhuzamosan a gazdasági növekedés lelassult, nagy külső adósságterheink voltak, magas volt az infláció. A 80-as évekre egyre inkább jellemző lett az úgynevezett burkolt munkanélküliség. Ez több dologban nyilvánult meg. Sok munkavállalót képzettségének nem megfelelő munkakörben foglalkoztattak, sokan nem is kerestek állást, mert kilátástalannak tűnt munkát kapni. Alacsonyabb volt a nyugdíjkorhatár, mint nyugaton. Soka vállaltak külföldön munkát, illetve a munkanélkülieket nyilvántartó rendszer sem volt megfelelő.

A rendszerváltás első éveiben a gazdasági életben zajló folyamatok nem voltak kedvezőek. A gazdaság helyzete romlott, magas volt az infláció, az életszínvonal csökkent. Piaccgazdaság jött létre, a korábbi alkalmazottak egy részét elbocsátották. A korábbi Kelet-Európai kapcsolatok meggyöngültek. A gazdasági makrostruktúra átalakult, a nehézipar és bányászat leépült. A társadalmi struktúra is átalakult, új társadalmi csoportok jöttek létre. A munkanélküliség nagy tömegeket érintett. 1990-93 között a férfiak aktivitási rátája 80%-ról 68%-ra csökkent, a nőké 62%-ról 52%-ra. 1991-ben a munkanélküliségi ráta 8.5%, 1995-ben 10.4% volt. (A munkanélküliségi ráta a munkanélküliek arányát mutatja a gazdaságilag aktív népességen belül.) A munkanélküliség főleg a hagyományos ipari körzeteket illetve a kistelepülések lakóit érintette.

A pályakezdő munkanélküliek száma a 90-es évek első felében 2.5-ször olyan gyorsan emelkedett, mint az összes munkanélküli száma. Heterogén csoportjukban megtalálható a továbbtanulásra készen „munkanélküliként parkoló”, a szakképző intézményekben bizonyítványt szerzett, elhelyezkedni képtelen fiatal, illetve a diplomával boldogulni képtelenek. Sajnálatos módon nem tudnak az eltartott státusból kilépve önálló életet kezdeni, nem tudnak munkára szocializálódni. Az önbecsülésük csökken. A munkanélküli nők társadalmi státusza nem csökken jelentősen állásuk elvesztésével, hiszen családon belüli fontos szerepük lehetővé teszi számukra, hogy akár ott is kiteljesedve, továbbra is a „társadalom hasznos tagjaként” legyenek számon tartva. A nők éppen ezért a munkanélküliséget, mint állapotot sem kezelik akkora pszichés traumaként. Munkanélküliként is beosztottabb életet élnek, mint a férfiak. Végül speciális csoportot képviselnek a tartósan munkanélküliek, akik egy éve vagy annál hosszabb ideje vannak munka nélkül. A tartósan munka nélkül levő csoportban főleg a középkorúak aránya jelentős. Általában falvakban élnek. Több alcsoportra bonthatóak. Az úgynevezett kényszerű munkanélküliek csoportjába azok tartoznak, akik nem adekvát iskolai illetve szakmai végzettség hiányában nem jutnak álláshoz. A quasi önkéntes munkanélküliek azok, akik egyelőre nem dolgoznak, de hosszú távon szeretnének. A harmadik csoportot az önkéntes munkanélküliek alkotják, akik alkalmi munkából, illetve segélyekből akarnak élni.

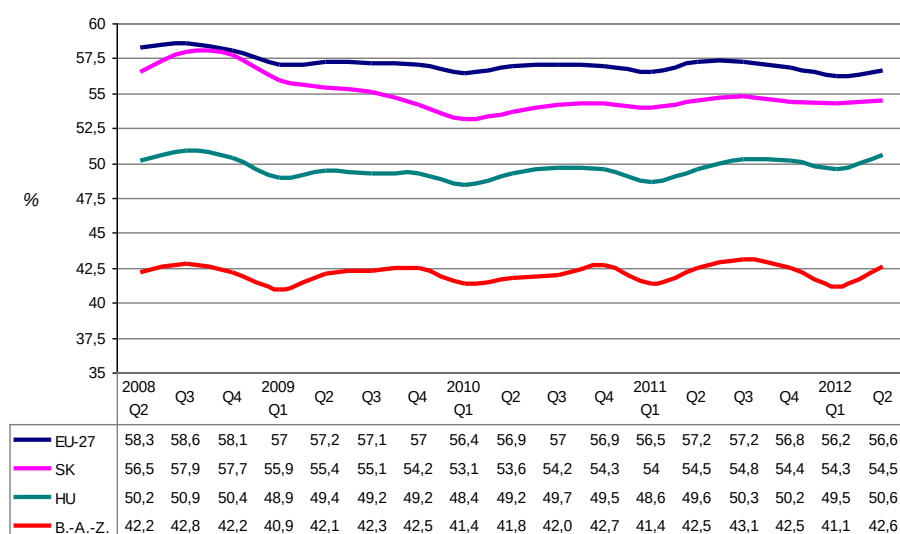
A munkanélküliséget az International Labour Organization ajánlása alapján mérik ma hazánkban is. Ennek alapján az a munkanélküli, aki vizsgálat hetében nem dolgozott

(nem volt olyan munkája az adott héten, ami legalább egy órát (!) vett igénybe és jövedelmet biztosított volna) és nincs olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt. Fontos kritérium még, hogy a kérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát, és a kérdezés időpontjában rendelkezésre állt, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha megfelelő állást találna, illetve már talált olyan munkát, ahol 30 napon belül dolgozni kezd.

A KSH adatai alapján 2012. augusztus-októberben a munkanélküliek létszáma 463 ezer fő, a munkanélküliségi ráta 10,5%-os volt. A férfiak munkanélküliségi rátájában az előző évhez képest nem történt változás, a nők munkanélküliségi rátájában 0,6 százalékpontos csökkenés állt be.

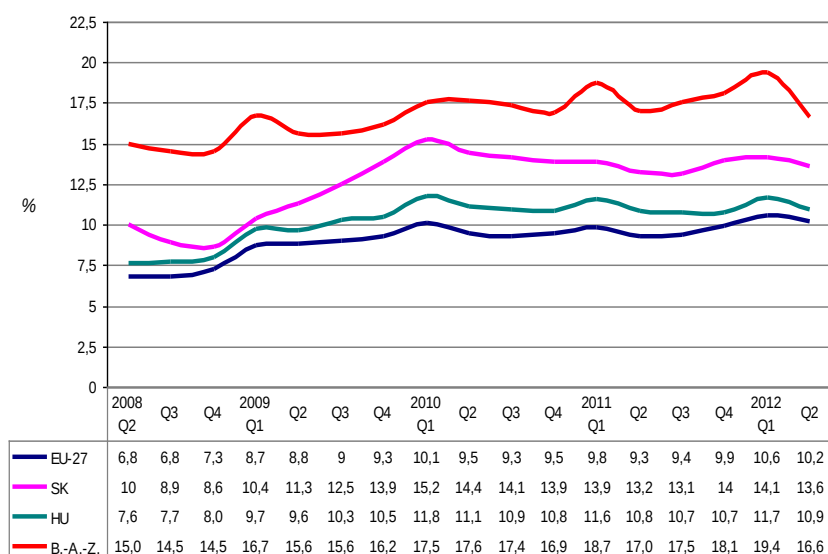
Néhány grafikon, ami szemlélteti a jelenlegi folyamatokat:

1. ÁBRA. FOGLALKOZTATÁSI ARÁNY (15-74 ÉVES NÉPESSÉG)

forrás: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központjának kimutatása

2. ÁBRA. MUNKANÉLKÜLISÉGI ARÁNY (15-74 ÉVES NÉPESSÉG)

forrás: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központjának kimutatása

A munkanélküliség csökkentésére vonatkozóan az állam jelenleg munkaerőpiaci szolgáltatásokat és foglalkoztatást elősegítő támogatásokat nyújt. A munkaerőpiaci szolgáltatások közé tartoznak az olyan eszközök, amelyek a munkahelykeresést, a munkához, valamint megfelelő munkaerőhöz jutást, továbbá a munkahely megtartását biztosítják. Ezek a következő formában történhetnek: munkaerő-piaci és foglalkozási információ nyújtása, munka-, pálya-, álláskeresési, rehabilitációs, helyi (térségi) foglalkoztatási tanácsadás, valamint munkaközvetítés. A foglalkoztatást elősegítő támogatások lehetnek például a képzések elősegítése, a közhasznú munkavégzés, az önfoglalkoztatás vagy a munkahely megtartásának, a munkahely teremtésének támogatása, a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának támogatása.

Az állás keresők részére a jelenleg hatályos jogszabály három támogatási formát határoz meg: az állás keresési járadékot (annak, aki négy éven belül legalább háromszázhatvanöt nap munkaviszonnyal rendelkezik), az állás keresési segélyt (az állás keresési járadékot követően) valamint a költségtérítést (olyan helyközi utazási költségek megtérítése, melyek a munkahely kereséssel összefüggésbe hozhatóak).

Kérdések, feladatok:

1. Hasonlítsa össze a munkanélküliségi rátákat az Európai Unió országaiban!
2. Keressen adatokat a munkanélküliség hazai területi különbségeinek bemutatására!

Irodalom

1. Andorka R. (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest: Osiris Kiadó.
2. Atkinson, R. L. és társai (1996): *Pszichológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
3. Babbie, E. (1996): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.
4. Bagdy E. (1995): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
5. Bánfalvy Cs. (1995): *A munkanélküliség*. Budapest: Magvető Kiadó.
6. Bourdieu, P. (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat Kiadó.
7. Böhm A. (1998): *A mai magyar társadalom*. Budapest: Korona Kiadó.
8. Buda B. (1995): *Szenvedélyeink*. Budapest: SubRosa Kiadó.
9. Calhoun, C.- Light, D.- Keller, S. (1997): *Sociology*. 7 th edition, The McGraw-Hill Companies, Inc.
10. Csáki A.- Ligeti Gy. (szerk.) (2000): *Minden másképp van*. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
11. Cseh-Szombathy L. (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek*. Budapest: Gondolat Kiadó.
12. Digitális Megújulás Cselekvési Terv 2010-2014.
http://www.kormany.hu/download/7/0d/30000/Digitalis_Megujulas_Cselekvesi_Tervvull.pdf
13. Durkheim, E. (1986): *A társadalmi munkamegosztásról*. Budapest: MTA Szociológiai Kutatóintézete.
14. Durkheim, E. (1982): *Az öngyilkosság*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
15. Elekes Zs. - Spéder Zs. (szerk.) (2000): *Törések és kötések a magyar társadalomban*. Budapest: Századvég Kiadó.
16. Éltető Ödön és Havasi Éva előadása. KSH Módszertani napok, 2011. Budapest.
17. Fazekas K. – Kézdi G. (2011): *Munkaerőpiaci Tükör*. Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány.
18. Ferge Zs. (1994): *Szociálpolitika és társadalom*. Budapest: ELTE Szociológia Intézet Szociálpolitika Tanszéke.
19. Ferge Zs. (1998): *Fejezetek a magyar szegénypolitika történetéből*. Budapest: Kávé Kiadó.
20. Ferge Zs. (2000): *Elszabaduló egyenlőtlenségek*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
21. Földházi E. (2012): A népesség szerkezete és jövője. In: *Demográfiai Portré*. Budapest: KSH, Népességtudományi Kutatóintézet.
22. Földházi E. (2012. b.): Válás In: *Demográfiai Portré*. Budapest: KSH, Népességtudományi Kutatóintézet.
23. Gábos A. (2009): A gyermekszegénység csökkentését célzó kormányzati beavatkozások – a szakirodalom áttekintése In: *Esély 2009/5. szám*
24. Giddens, A. (1997): *Szociológia*. Budapest: Osiris Kiadó.
25. Girán J. (1998): *Szociológiai és szociálpolitikai alapismeretek*. Pécs: Comenius Bt.
26. Goffmann, E. (1981): *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Budapest: Gondolat Kiadó.
27. Kolosi T.(1984): *Státusz és réteg*. Budapest: MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.

28. Kolosi T.- Tóth I. Gy. - Vukovich Gy. (2000): *Társadalmi Riport*. Budapest: TÁRKI.
29. Kolosi T - Tóth I. Gy. - Vukovich Gy. (2002): *Társadalmi Riport*. Budapest: TÁRKI.
30. Komenczi B.: *Elektronikus Európa – Az Európai Unió akcióterve 2002-ig*.
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=egyeb-eeu-komenczi>
31. Kovács I. (2011): A jövedelem eloszlás és jövedelem-egyenlőtlenség a személyijövedelemadó-bevallási adatok tükrében. In: *Statisztikai Szemle*, 89. évfolyam/3. szám
32. Kovács G.: *Az információs társadalom: gyakorlati és politikai vonatkozások*.
http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/Tarsfil/kg_inftars.htm
33. Kulcsár K. (1969): *Az ember és társadalmi környezete*. Budapest: Gondolat Kiadó.
34. Laki L. (1988): *Az alacsony iskolázottság újratermelődésének körülményei Magyarországon*. Budapest: MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.
35. Morvai K.(1998): *Terror a családban*. Budapest: Kossuth Kiadó.
36. Murinkó L. – Földházi E. (2012): Háztartás és családszerkezet In: *Demográfiai Portré*. Budapest: KSH, Népeségtudományi Kutatóintézet.
37. Münnich I. - Moksony F. (szerk.) (1994): *Devianciák Magyarországon*. Budapest: Közélet Kiadó.
38. Neményi M.(1988): *A család*. Budapest: Gondolat Kiadó.
39. *Nemzeti Drogstratégia 2011-2020*. www.drogstrategia.hu
40. Pongrácz Tiborné (2012): Párkapcsolatok. In: *Demográfiai Portré*. Budapest: KSH, Népeségtudományi Kutatóintézet.
41. *Statisztikai Tükör*, 2012/19. szám. Budapest: KSH
42. Takách G. (1998): *A drog*. Budapest: SubRosa Kiadó.
43. Telkes J.- Bognár J. (1986): *A válás lélektana*. Budapest: Gondolat Kiadó.
44. Vincze A. *Az információs társadalom és a digitális egyenlőtlenségek főbb irányai és teljesítményei*. Projektzáró workshop. Generációk az információs társadalomban, infokommunikációs kultúra, értékrend, biztonságkeresési stratégiák (TÁMOP-4.2.1./ B-09/1/KONV-2010-0005) http://otodikalprogram.huminf.u-szeged.hu/sites/default/files/03_Vincze_Anik%C3%B3.pdf